

TOP PÄŤ 2019

slovenská
literárna
scéna 2019
v odbornej
reflexii

f . a . c . e
2023

TOP 5 (slovenská literárna scéna 2019 v odbornej reflexii)

Recenzovali: prof. PhDr. Lubomír Machala, CSc.
doc. Mgr. Jana Juhásová, PhD.

Zostavili: doc. Mgr. et Mgr. Ján Gavura, PhD. (poézia a výtvarné umenie)
prof. PhDr. Marta Součková, PhD. (próza)

Autori: © Martina Buzinkaiová, Karol Csiba, Ján Gavura, Laura Kladeková, Mária Klapáková,
Rafaľ Majerek, Jana Migašová, Mária Regecová, Marta Součková, Lenka Šafranová
a Peter Trizna, 2023

Návrh obálky a zalomenie: © Mgr. art. Mária Čorejová, 2023

Vydalo © FACE – Fórum alternatívnej kultúry a vzdelávania, Fintice, 2023

Vytlačila Vienala, s. r. o., Textilná 4, 040 12 Košice

Prvé vydanie
Fintice 2023
Počet strán 162

ISBN: 978-80-69006-10-2

Publikáciu z verejných zdrojov podporil Fond na podporu umenia
Supported using public funding by Slovak Arts Council

u. fond
na podporu
umenia

f . a . c . e

Obsah

<i>Ján Gavura</i>	PREDSLOV	7
<i>Laura Kladeková: Peter Repka</i>	SPEV	14
<i>Mária Regecová: Eva Luka</i>	JAZVER	28
<i>Lenka Šafranová: Erik Ondrejčka</i>	POVEDZ IBA SLOVO	28
<i>Peter Trizna: Ľuboš Bendzák</i>	VLASTNÁ VÁHA	56
<i>Ján Gavura: Jana Bodnárová</i>	TERČE	68
<i>Jana Migašová</i>	CENA OSKÁRA ČEPANA 2019	83
<i>Mária Klapáková: Jana Bodnárová</i>	KOŽA	98
<i>Rafał Majerek: Katarína Kucbelová</i>	ČEPIEC	108
<i>Karol Csiba: Silvester Lavrík</i>	POSLEDNÁ K. & K. BARÓNKA	120
<i>Martina Buzinkaiová: Michaela Rosová</i>	TVOJA IZBA	128
<i>Marta Součková: Alena Sabuchová</i>	ŠEPTUCHY	138

TOP PÄT 2018

slovenska
literárna
scéna 2018
v odbornej
reflexii

f.a.c.e
2022

slovenska literárna scéna 2018 v odbornej reflexii

TOP 5

slovenska literárna scéna 2017 v odbornej reflexii

TOP 5

slovenska literárna scéna 2018 v odbornej reflexii

TOP 5

slovenska literárna scéna 2019 v odbornej reflexii

TOP 5

slovenska literárna scéna 2020 v odbornej reflexii

TOP 5

slovenska literárna scéna 2021 v odbornej reflexii

TOP 5

PREDSLOV

Sprievodca desiatročím slovenskej poézii a prózy (TOP 5 2010 – 2019)

Vydaním desiatej antológie literárnokritických statí *TOP 5 (slovenská literárna scéna 2019 v odbornej reflexii)* sa uzatvára dekáda výskumu slovenskej poézie a prózy, ako aj slovenského výtvarného umenia a nových médií. Za „hitparádovým“ názvom projektu *TOP 5* sa skrýva analýza a hodnotenie piatich najlepších alebo aspoň najzaujímavejších či najdiskutovanejších kníh z poézie a prózy vydaných v jednom kalendárnom roku. Jednotlivé štúdiá vznikajú v dvoj- až štvorročnom odstupe od publikovania diel, čo predstavuje čas, počas ktorého už možno urobiť prvotný kvalitatívny výber nielen z umeleckej literatúry, ale aj zhodnotiť a zareagovať na ich odbornú či inú reflexiu. Na rozdiel od časopiseckej recenzistiky ponúka *TOP 5* širšiu plochu na interpretáciu a hodnotenie jednotlivých textov, dopĺňa a koriguje predchádzajúce zistenia, čím sa stáva medzičlánkom medzi literárnou kritikou a literárnou históriou.

Antológie *TOP 5 (slovenská literárna scéna v odbornej reflexii)* majú charakter sprievodcu pre čitateľov, ktorí sa chcú či potrebujú zorientovať v slovenskej literatúre. Sú odpoveďou minimálne na dve situácie z literárneho života. V prvom rade sú určené na to, aby bližšie oboznamovali príjemcov s najnovšou slovenskou literatúrou, prípadne výtvarným umením, pomáhali im držať krok s rastúcim počtom vydaných kníh a nových tendencií v umení, ku ktorým chýbajú „návody“ či učebnice. V druhom rade sú reakciou na početné a pravidelné reflexie o tom, že literárna kritika je v kríze a že sa umeleckej tvorbe nevenuje dostatočná pozornosť.

Uvažovanie o vytvorení nekonferenčných zborníkov o dielach, ktoré v literárnej kultúre rezonujú, vyplynulo tiež zo skutočnosti, že prešovská literárnovedná slovakistika sa od konca deväťdesiatych rokov 20. storočia profiluje ako pracovisko s výrazným literárnokritickým zázemím. Pod odbornou gesciou Marty Součkovej, azda najsystematickejšej kritičky slovenskej ponovembrovej prózy, bol do študijných programov zavedený predmet „Slovenská literatúra po roku 1989“ ako samostatná disciplína a začala sa organizovať séria pravidelných medzinárodných konferencií zameraných na poetologické a literárnovedné aspekty, ako aj axiologické kritériá na zhodnotenie súdobej umeleckej tvorby. Z týchto vedeckých sympózií bolo pripravených už

takmer dvadsať konferenčných zborníkov, zachytávajúcích celé spektrum literárnych súvzťažností literatúry po roku 1989 – poetologických, axiologických, teoretických, historických, komparatívnych, translatologických či intermediálnych. Projekt literárno-kritických statí *TOP 5* sa na pozadí týchto konferenčných publikácií zameril na oblasť, ktorá v šírke výskumu čiastočne zanikala, a sústredil sa na tie najpodnetnejšie diela vydané v jednom roku.

Význam projektu *TOP 5* postupne rástol spolu so stúpajúcim počtom vydaných zväzkov, ktoré od roku 2012 dosiahli svoje desiate pokračovanie a v jednotlivých antológiách zmapovali desaťročný úsek kníh a výtvarných diel a projektov vydaných či realizovaných od roku 2010 do roku 2019. V prvom päťročnom období boli súčasťou antológií kurátorské state a analýzy teoretikov výtvarného umenia a nových médií, ktoré edične pripravoval a odborne garantoval Richard Kitta; v novom modeli *TOP 5*, v druhom päťročnom období, sa pozornosť smeruje na jedno z vrcholných podujatí výtvarnej scény Cenu Oskára Čepana, ktorú podrobne pre potreby publikácie analyzuje Jana Migašová.

Z odstupu desiatich rokov sa začiatok celého projektu zdá byť nesmierne vzdialený. Jedným z prvých pozitívnych impulzov bolo úspešné získanie vydavateľského grantu na Ministerstve kultúry SR v roku 2012. Spomedzi možných variantov toho, ako má štúdiá „*TOPky*“ vyzerať, sa napokon v osnove vedeckej state požaduje, aby články okrem základných identifikačných znakov obsahovali predovšetkým prvky, ako sú charakteristika žánru, uvedenie diela a autora/autorky do kontextu slovenskej literatúry, sujet a základné epické kategórie, motívy a lyrické kategórie, stručné zhrnutie autorského zámeru a semiopoetika diela, vzťah významu a tvaru, význam diela v ďalšom kontexte slovenskej kultúry, sekundárna a odporúčaná literatúra k dielu. Priestor nekonferenčného zborníka bez limitovaného rozsahu umožnil do štúdie zapájať aj väčšie ukážky z diel a aj týmto spôsobom premostiť súčasnú literatúru s jej čitateľom. I keď je štruktúra štúdie daná, rešpektuje sa idiolekt jednotlivých bádateľov a špecifiká ich rukopisu. Niektorí z interpretov tendujú k esejizmu, iní viac k odbornému štýlu – dôležité pre zostavovateľov však je, aby boli štúdie vyargumentované umeleckým textom a sekundárnou literatúrou. Aj vzhľadom na krátky, zväčša trojročný odstup od vydania analyzovaných diel po publikovanie antológie, smeruje hlavné úsilie najmä k ich diagnostike diel, pričom zriedkavosťou nie sú ani kritické postrehy o nich.

Desať rokov vo vedeckom živote je na jednej strane veľa – môžeme sledovať, ako sa vyvíjajú a rastú jednotliví bádatelia, na strane druhej ostáva dekáda len malou úsečkou v čase. S desiatym zväzkom do literárnej vedy pribudlo rovných sto literárnokritických štúdií, z ktorých viaceré sa už stali podnetom pre ďalší výskum, boli zaradené s väčšími či menšími úpravami do monografií a ukázali sa ako cenný zdroj pri písaní *Slovníka diel slovenskej literatúry po roku 1989* (2023, edične a zostavovateľsky opäť Marta Součková a Ján Gavura), ktorý je jedným z priamych vyústení systematického prešovského výskumu súčasnej literatúry. Štúdie sú nielen návratom k analyzovaným dielam, ale anticipujú tiež možné konfigurácie literárnych dejín.

Ústrednú autorskú zostavu *TOP 5* tvoria členovia Katedry slovenskej literatúry a literárnej vedy, súčasť Inštitútu slovakistiky a mediálnych štúdií na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove, ktorých vhodne dopĺňajú partneri z vedeckých slovakistických pracovísk na Slovensku a v zahraničí. Základňu „domácich“ bádateľov, zloženú z bývalých a súčasných zamestnancov a doktorandov (Marta Součková, Ján Gavura, Soňa Pariláková, Daniela Lešová, Lenka Šafranová, Milan Kendra, Pavol Markovič, Mária Klapáková, Martina Buzinkaiová, Peter Trizna, Martin Makara a i.), postupne dopĺňajú kolegovia z iných slovakistických pracovísk zo Slovenska (Peter Zajac, Ivana Hostová, Jaroslav Šrank, Peter Darovec, Karol Csiba, Jana Juhásová, Eva Urbanová, Monika Zumříková Kekeliaková, Tamara Janecová a ďalší) aj zahraničia (Marína Šimáková Speváková, Lubomír Machala, Michal Jareš, Rafał Majerek). V antológii publikujú svoje štúdie predstavitelia rôznych generácií – popri skúsených literárnych vedcoch staršej generácie prezentujú svoje interpretácie tiež talentovaní, interní a externí doktorandi prešovskej katedry, ktorí tak dostávajú príležitosť vedecky sa konfrontovať so svojimi kolegami.

Druhé desaťročie 21. storočia z perspektívy hodnotených diel by sme mohli nazvať aj „Vilikovského dekadou“, pretože prózy nedávno zosnulého spisovateľa sa dostali do výberu bezprecedentne až päťkrát. Z ostatných takmer šesťdesiat básnikov a/aj/alebo prozaikov sa pozornosti kritikov tešil Balla štyrikrát, Ivana Dobrakovová, Peter Macsovszky a Ľuboš Bendzák po tri razy. Čítanie „literárnej mapy“ prezrádza nielen autorov, ktorí boli v danom období na vrchole svojich tvorivých síl, ale súvisí aj so širokou základňou slovenskej literatúry; okrem vyššie uvedených spisovateľov a šesťnástich autorov, ktorí sa ocitli vo výbere *TOP 5* dvakrát, je najväčší počet diel od autorov, ktorí majú zastúpenie len raz. Pre väčšiu pestrosť a objektivitu sa siahlo

nielen po štandardných knihách, ale aj vydaniach, ktoré predstavujú zásadný prínos pre literárnu kultúru, napríklad kniha vizuálnej poézie Milana Adamčiaka *Archív II (KOPO) – Konkrétna poézia 1964 – 1972* (2015) či antológia poézie písanej ženami *Potopené duše* (2017, edične Andrea Bokníková), do selekcie sa dostávali aj knihy, ktoré literárna kritika obchádzala, pretože sa zaradovali na perifériu, kvôli svojmu experimentálnemu alebo intermediálnemu charakteru ako Sothis (2014) Kamila Zbruža či ←ABC→ (2018) Marianny Mlynarčíkovej a Nóry Ružičkovej, prípadne „koketovali“ s populárnou literatúrou ako *Básničky pre domáce paničky* (2016) Mirky Ábelovej.

Aj napriek pozitívnym ohlasom na *TOP 5* je potrebné vnímať prínos takýchto antológií triezvo a vecne. Je zrejmé, že iné skupiny odborníkov a členovia iných literárnych porôt by sa vo svojom výbere a hodnotení v menšej alebo väčšej miere odlišovali od konsenzuálnych hodnotení skupiny bádateľov pod vedením tvorivého tandemu, Marty Součkovej (próza) a Jána Gavuru (poézia), stojaceho za týmto projektom. Z výsledku možno vidieť, že štúdie orientujú na diskurzívneho čitateľa, vedecké auditórium a na didaktickú prax predovšetkým na vysokých školách, kde aspoň čiastočne supluje absentujúce zdroje o najnovšej domácej produkcii. Vychádza tiež zo skúsenosti, že profesionálna forma hodnotenia umeleckej činnosti sa vytláča na okraj vedeckého aj spoločenského spektra a nahrádza sa jednoduchšími a povrchnejšími reflexiami. Antológia *TOP 5* vytvára protiváhu unáhleným záverom a využíva všetky podmienky (časový odstup, akademické zázemie, edičnú úpravu) vo svoj prospech, ponúka podrobné analýzy a vysvetlenia toho, čo si v slovenskej literatúre a umení zasluhuje pozornosť a odborné ocenenie. Kritická a hodnotiaci činnosť súčasného umenia patrí ku kľúčovým úlohám vied o literatúre a umení. A je nutné dodať, že aj k najťažším.

Ján Gavura

Peter Repka (1944)

SPEV

Básnická zbierka, 2019.

Levoča: Modrý Peter.

Na literárnom festivale Mesiac autorského čítania Peter Repka rozprával, ako si po ukončení vysokej školy potreboval na čas odpočinúť, chcel spoznať sám seba, a tak sa rozhodol stráviť desať dní v Demänovskej jaskyni slobody. V odľahlej, turistom neprístupnej jaskynnej chodbe, pri konštantnej teplote (sedem stupňov), zažil čosi ako zvukové halucinácie. Neďaleko jeho stanovišťa sa nachádzal skalný dóm, vysoký viac ako dvadsať metrov a raz sa mu zazdalo, že v ňom hrá hudba a počuť krásny spev. Ak bol svet stvorený z hudby, ako to evokuje Tolkienov *Silmarillion* (1977), tak azda aj vnútorný svet, ak zostúpime dostatočne hlboko, sa môže ozývať spevom. Veď aj poézia bola pôvodne piesňou.

Na prebale Repkovej básnickej zbierky *Spev* je fotografia vtáka, detail gotického oltára. Vták napodobňuje zvuky sveta a svojou podstatou sa z neho nevydeľuje. Mottom *Spevu* sú slová: „... daroval vtákom spev, aby ľudí naučili spievať“ (s. [15]) V prípade vtákov sú spev a hudba jedno, u človeka však hudba bez spevu môže pokojne existovať. Ako vysvetľuje Claude Lévi-Strauss, keď človek spieva pieseň, ktorá má slová, konkretizuje hudbu, čím môže redukovať jej abstraktnosť a zároveň mnohovýznamovosť. Ak sa rozhodne spievať bez slov, je jeho hlas len jedným z hudobných nástrojov, redukuje v sebe človečenstvo (Lévi-Strauss 2022, s. 70-72). V prípade vtákov spev a svet sú jedno. Človek sa však tým, že používa jazyk, ktorý je vo svojej podstate arbitrárny, nepôvodný, vydeľuje zo sveta. I samotný jazyk môže byť nemuzikálny. Repkova poézia je hľadaním spevu, hudby a sveta v jednom, úsilím prekonať uvedené rozdelenia, autor nekonvenčným spájaním slov evokuje abstraktnosť hudby

i vlastného vnútra. Písanie bolo a je bytostnou potrebou Osamelých bežcov, podobne ako beh, pobyt v jaskyni, písanie listov, výsledkom nie je iba báseň, tvorba je pre nich aj spôsob života.

Albín Bagin v sedemdesiatych rokoch 20. storočia v eseji o súčasnej slovenskej lyrike naznačil nový typ vznikajúcej poézie, tzv. lyricko-experimentálnu báseň, ktorá podľa neho reflektuje súdobé dianie, predovšetkým rozpad hodnôt: „Noetické zdôvodnenie by sme našli napríklad u Ivana Štrpku, ktorý ostro pociťuje krízu slov a nachádza seba i svojich druhov ‚na samom okraji‘ slov“ (Bagin 2010, s. 260). Na samom okraji slov, úvodzovkami dole a tromi bodkami, sa začína aj Repkovo motto *Spevu*. Autor sa vyhýba presným citáciami, konvencii, ktorá nás núti povedať všetko a hneď, mať slovo po kontrolou. Mať ilúziu kontroly. Iba na samom okraji slov sa vieme priblížiť reči vtákov.

Čo znamená učiť sa spevu od vtákov? Vták svojím spevom zároveň je. Človek môže niečo iné hovoriť a niečo iné konať. Túžbu po stratenej jednote človeka vyjadrili Osamelí bežci už v ich manifeste *Návrat anjelov* v roku 1963: „Za návrat dobrých anjelov ľudskosti do vašich hláv a citov, úprimnosť tých, čo hovoria, ušľachtilosť úmyslov a mravnú bezúhonnosť činov“ (Pastier a Púček 2014). V Bohu sú tiež myšlienky, slová a činy v jednote. Ak sa má Boh sám pomenovať v nedokonalom jazyku, predstaví sa tautologicky, ako: „Som, ktorý som“. Ak ho má uviesť Peter Repka, uvedie ho podobne, ako toho, kto daroval vtákom spev...

Osamelí bežci Laučík – Repka – Štrpka pôsobia ako básnická skupina šesťdesiat rokov, ostatných dvadsať rokov vo dvojici Štrpka – Repka. Píšu osamelo, ale navzájom si básne čítajú, hoci si ich vzájomne neinterpretujú, ako podotkol Repka počas Mesiaca autorského čítania. Sú proti interpretácii? Azda platia Baginom naznačené noetické základy, postavené na nedôvere voči slovu, hoci sa domnievame, že sú univerzálnejšie, ako interpret predpokladal. Nevyplyvajú iba z „krízy hodnôt doby“, z konkrétnej historickej situácie, ale z ontologickej situácie človeka, aj preto sa ukazujú ako trvácnejšie. Žijeme odlišnú epochu, no osamelobežecký manifest stále platí. Poézia nie je estetickou činnosťou, prácou, ale spôsobom života, je to požiadavka vyjadrená aj názvom knihy rozhovorov Jána Štrassera s Ivanom Štrpkom *Žiť svoju báseň*. Ak sú tvorba a život v jednote, ak sú vyjadrením mravného imperatívu, vykazujú prekvapivú kontinuitu.

Uvedené potvrdzuje aj poznámka k štýlu Petra Repku od Jána Gavuru: „Repka patrí k malému okruhu básnikov, ktorí ani v priebehu takmer štyroch desaťročí nepociťujú potrebu revidovať básnický štýl. Dôvod možno hľadať v neskresľujúcom prístupe k písaniu a k veľkej slobode, ktorú autor pociťuje pri svojom intuitívnom poznávaní a písaní“ (Gavura 2010, s. 65). Vernosť štýlu nachádzame aj po sedemnástich rokoch od napísania citovanej recenzie s názvom *Počúvať nápev sveta*. Vták svojím spevom opakuje nápev sveta, spev a svet sú v ňom a cez neho jedno. Vtáčíemu spevu však nerozumieme. Podobnú skúsenosť môže zažiť percipient Repkových veršov, keď ich číta po prvý raz. Pri náhodnom otvorení knihy *Spev* môže nadobudnúť dojem, že sa z neho valí hŕba nezrozumiteľných zvukov, podobne ako keď sa usadíme vo filharmonii, aby sme si vypočuli symfóniu, ktorej predlohu nepoznáme.

Ladenie

Kľúč husľový

basový pentagram

organová osnova

4/4

Takto takt

tak takt

tak tak

Sadni

ulož sa

A 435

(s. 17)

Peter Repka začína svoju zbierku ladením, husľovým kľúčom otvára koncert, symfonickú báseň. Pentagram predstavuje päť linajok hudobnej osnovy, basový pentagram je hudobná osnova s basovým kľúčom a A 435 znamená ladenie (komorné A = 435Hz). Je to ladenie, ktoré má najbližšie k ľudskému hlasu. Vyjadrené pís-

menom a číslom môže pôsobiť na hudobného laika ako tajuplný kód. Aj Repkove texty sú posolstvom, ktoré je potrebné rozlúštiť. Jeho verše vždy niečo znamenajú a sú určené zasväteným, rovnako však aj hľadajúcim. Ján Gavura jadrne vyjadruje jeho autorskú metódu: „Repkovo básnické zobrazovanie potrebuje preniknúť šifrou“ (Gavura 2010, s. 218). Čítanie jeho veršov pripomína komorné A, ak sa čitateľ pokúša o súvislé čítanie básne, neustále naráža slovom o slovo, ktoré pôsobí ako chvílkový zvuk. Orchester znie disharmonicky, verše pripomína záblesky mysle. V prípade dlhšieho trvania komorné A môže regenerovať, ale aj uspávať a nudiť. Zámer bol však širší, ako ostať pri ladení. Repka naznačuje, že jeho texty majú vždy nejakú predlohu, ktorou sa riadi. Aj hudobníci ju majú – čítajú notové záznamy a popritom hrajú. V Repkovej zbierke sú základnými predlohami hudobné a kresťanské motívy vo vzájomných paralelách. *Spev* je tvorený tajomstvami modlitby svätého ruženca, ktorý tvorí podklad pre meditáciu k *Novému zákonu*, a gréckokatolíckou pobožnosťou Akatist. Druhou časťou zbierky sú *Že-lez-ni-ce IV.*, Repkova štvrtá básnická variácia na pobožnosť krížovej cesty.

Repka použije ako názvy básní v prvej časti zbierky *Spev* hudobné pojmy, ktoré sa týkajú tempa skladby. Ide o zväčša bežné talianske tempové označenia, no niekedy v absurdných kombináciách (napríklad *vivace allegretto* alebo *adagio allegretto* si vzájomne odporujú, každé z nich totiž explicitne vyjadruje konkrétne tempo, a teda výsledné spojenie je nezmyselné) či v nezvyčajných spojeniach (*Andante non troppo* – krokom, nie príliš). Niektoré „tempá“ nie sú známe ani hudobníkom – *Exsultet*, *Noso*, *leto*. Kacírska otázka znie: Ak by Repka *Spev* nekoncepoval ako hudobnú skladbu, škrtol by báseň *Ladenie* a vynechal názvy básní, zmenilo by sa niečo? Zo sedemnástich básní by sa stala jedna veľká „biblicko-kresťanská“ báseň. Prekvapivo, tie „trosky jazyka“, o ktorých uvažuje Ivan Štrpka v knihe rozhovorov (Štrasser 2018, s. 202), s hudbou dobre komunikujú, stačí si pod jednotlivé básne pustiť hudobnú skladbu v príslušnom tempe, naznačenom v názve a čítať si báseň spolu s hudbou. Ostatné absurdné spojenia dokladujú, že Repka robí aj s hudobnými pojmami to, čo s ostatnými slovami. Ako výsledok zostupu do elementárnych sfér ponúka ustavičnú nehotovosť, paradoxnosť, ktorá počíta s múzickým čitateľom. Ten, aj keď pozná predlohu, ostáva v strehu. Neustále sa pýta, či porozumel slovám básne, analogicky je to aj s fotografiami Petra Župníka: